'אַחַר יָשׁוּבוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וּבִקְּשׁוּ אֶת ה' אֱלֹהֵיהֶם וְאֶת דָּוִד מַלְכָּם', שאחר שישובו לירושלים יבקשו את ה' ואת דוד ויבוא, ולכך נסמכה ברכת 'צמח דוד' לבנין ירושלים. וְכֵיוָן שֶׁבָּא דָּוִד בָּאתָה תְּפִלָּה, שֶׁנֶּאֱמַר 'וַהֲבִיאוֹתִים אֶל הַר קָדְשִׁי וְשִׂמַּחְתִּים בְּבֵית תְּפִלָּתִי', שלאחר שיבואו לבית המקדש ויבוא דוד יוכלו להתפלל, ולכן נסמכה ברכת 'שומע תפילה' לברכת 'צמח דוד'. וְכֵיוָן שֶׁבָּאת תְּפִלָּה בָּאת עֲבוֹדָה של הקרבנות, שֶׁנֶּאֱמַר (שם) 'וְשִׂמַּחְתִּים בְּבֵית תְּפִלָּתִי עוֹלוֹתֵיהֶם וְזִבְחֵיהֶם לְרָצוֹן עַל מִזְבְּחִי', שלאחר שיתפללו יעלו ובחיהם לרצון, ולכן נסמכה ברכת העבודה [רצה] ל'שומע תפילה'. וְכֵיוָן שֶׁבָּאת עֲבוֹדָה בָּאתָה תּוֹדָה, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים נ כג) 'זוֹבֵחַ תּוֹדָה יְכַבְּדָנְנִי', ודורשים מלשון הפסוק שלאחר זביחה באה הודאה, ולכן נסמכה ברכת 'מודים' לאחר ברכת העבודה.

הגמרא ממשיכה בביאור סדר התפילה: וּמָה רָאוּ לוֹמַר בִּרְכַּת כֹּהֲנִים אַחַר ברכת הוֹדָאָה, דִּכְתִיב (ויקרא ט כב) 'וַיִּשָּׂא אַהֲרֹן אֶת יָדָיו אֶל הָעָם וַיְבָרְכֵם וַיֵּרֶד מֵעֲשׂוֹת הַחַטָּאת וְהָעוֹלָה וְהַשְּׁלָמִים', הרי שלאחר שסיים עבודת הקרבנות בירך ברכת כהנים. שואלת הגמרא: אִימָא שנאמרת קוֹדֶם ברכת עֲבוֹדָה, שהרי בפסוק נאמרה ברכת הכהנים קודם עשיית החטאת והעולה והשלמים. משיבה הגמרא: לֹא סָלְקָא דַּעְתָּךְ, דִּכְתִיב 'וַיֵּרֶד מֵעֲשׂוֹת הַחַטָּאת' וגו', ומי כְּתִיב 'וירד לַעֲשׂוֹת החטאת', שנפרש שלאחר שבירך את העם הלך להקריב את הקרבנות, הרי 'מֵעֲשׂוֹת' כְּתִיב, ומבואר שכבר הקריב קודם לכן. שואלת הגמרא: וְלֵימְרֵהּ לברכת כהנים אַחַר חֲתִימַת עֲבוֹדָה לפני 'מודים'. משיבה הגמרא: לֹא סָלְקָא דַּעְתָּךְ, שהרי כבר למדנו לעיל מִדִּכְתִיב 'זוֹבֵחַ תּוֹדָה' שהודאה באה לאחר זביחה ואין להפרידם. שואלת הגמרא: מַאי חָזֵית דְּסָמְכַתְּ אַהֲאי – על הפסוק 'זובח תודה' להסמיך ברכת מודים לברכת העבודה קודם ברכת כהנים, סָמוֹךְ אַהֲאי – על הפסוק 'ויברכם וירד מעשות' וגו' להסמיך ברכת כהנים לעבודה. משיבה הגמרא: מִסְתַּבְרָא לומר הודאה מיד לאחר עבודה, שכן עֲבוֹדָה וְהוֹדָאָה חֲדָא מִילְּתָא הִיא, שגם ההודאה עבודה היא.

המשך ביאור סדר התפילה: וּמָה רָאוּ לוֹמַר ברכת 'שִׂים שָׁלוֹם' אַחַר 'בִּרְכַּת כֹּהֲנִים', דִּכְתִיב (במדבר ו כז) 'וְשָׂמוּ אֶת שְׁמִי עַל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַאֲנִי אֲבָרְכֵם', שלאחר שיברכו הכהנים את ישראל, 'יברכם ה' וּבָרְכָה דְּהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שָׁלוֹם היא, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים כט יא) 'ה' יְבָרֵךְ אֶת עַמּוֹ בַּשָּׁלוֹם'.

הגמרא חוזרת למה שנתבאר לעיל (יז:) שאנשי כנסת הגדולה סדרו התפילה, וכן נתבאר (שם) ששמעון הפקולי הסדיר את התפילה לפני רבן גמליאל. מקשה הגמרא: וְכִי מַאַחַר דְּמֵאָה וְעֶשְׂרִים זְקֵנִים וּמֵהֶם כַּמָּה נְבִיאִים תִּקְּנוּ תְּפִלָּה עַל הַסֵּדֶר, שִׁמְעוֹן הַפָּקוֹלִי שהיה אחריהם מַאי הֲוָה־דַּיֵּיר. מיישבת הגמרא: לאחר זמן שָׁכְחוּם – שכחו טעם סדר הברכות, וְחָזַר שמעון הפקולי וְסִדְּרוּם כפי סדר אנשי כנסת הגדולה.

דין נוסף השייך לסדר התפילה: מְבָאן וְאֵילָךְ – לאחר שסיים שמונה עשרה ברכות, אָסוּר לְכַסֵּף בְּשִׂבְחוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בקביעת ברכה נוספת, דְּאָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר, מַאי דִּכְתִיב (תהלים קו ב) 'מִי יְמַלֵּל גְּבוּרוֹת ה' יַשְׁמִיעַ כָּל תְּהִלָּתוֹ', לְמִי נָאֶה לְמַלֵּל גְּבוּרוֹת ה' ושבחיו, לְמִי שֶׁיָּכוֹל לְהַשְׁמִיעַ כָּל תְּהִלָּתוֹ, וכיון שאין אדם כזה, אין למנות שבחי ה' כלל מלבד הברכות שתיקנו אנשי כנסת הגדולה.

מאמר נוסף בענין זה: אָמַר רַבָּה בַּר בַּר חָנָה אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, הַמְסַפֵּר בְּשִׁבְחוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא יוֹתֵר מִדַּאי, נֶעֱקָר מִן הָעוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר (איוב לז כ) 'הֲיְסֻפַּר לוֹ כִּי אֲדַבֵּר אִם אָמַר אִישׁ כִּי יְבֻלָּע', כלומר, אם אמר איש שסיפר כל שבחו של ה', יבולע [יעקר] מן העולם. דרשה נוספת בענין זה: דָּרַשׁ רַבִּי יְהוּדָה אִישׁ כְּפַר גְּבוֹרַיָּא, וְאָמְרִי לָהּ אִישׁ כְּפַר גְּבוֹר חַיִל, מַאי דִּכְתִיב (תהלים סה ב) 'לְךָ דוּמִיָּה תְהִלָּה', סָמָא דְּכוֹלָּא – הסם הטוב מכל הסממנים הוא מַשְׁתּוֹקָא [–השתיקה]. וזהו 'לך דומיה תהלה' שהשתיקה היא גופה תהילת ה'. וכן כִּי אֲתָא רַב דִּימִי מארץ ישראל לבבל אָמַר, אֲמִירִי בְּמַעֲרָבָא, אם תרצה לקנות מָלֶה בְּכַלָּע, טוב יותר שתקנה מַשְׁתּוֹקָא בְּתַרְיִן – בשני סלעים, כלומר, למצוא מילה ודבור הגון שוה סלע, ולמצוא השתיקה ולעצור דיבור שאינו הגון, זה שוה כפלים.

שנינו במשנה: קָרְאָהּ – את המגילה עַל פֶּה לֹא יָצָא וכו'. מבררת הגמרא: מְנָלָן. משיבה הגמרא: אֲמַר רָבָא, אָתְיָא בגזירה שוה 'זְכִירָה' 'זְכִירָה' ממצות מחיית עמלק, כְּתִיב הָכָא בקריאת המגילה (אסתר ט כח) 'וְהַיָּמִים הָאֵלֶּה נִזְכָּרִים', וּכְתִיב הָתָם במעשה עמלק (שמות יז יד) 'כְּתֹב זֹאת זִכָּרוֹן בַּסֵּפֶר', מַה לְּהַלָּן מצות הזכירה היא בקריאה בְּסֵפֶר ולא בעל פה, שהרי נאמר 'בספר', אַף כָּאן מצות הקריאה היא בְּסֵפֶר דווקא.

שואלת הגמרא: וּמַאי דְּהַאי זְכִירָה של מחיית עמלק קְרִיאָה הִיא שניתן ללמוד ממנה דין קריאת המגילה, דִּילְמָא עִיּוּן – הרהור ומחשבת הלב בָּעְלְמָא הוא. משיבה הגמרא: לֹא סָלְקָא דַּעְתָּךְ לומר כן, (דכתיב) [דְּתַנְיָא], שמאחר שנאמר במעשה עמלק (דברים כה יז) 'זָכוֹר אֵת אֲשֶׁר עָשָׂה לְךָ עֲמָלֵק', יָכוֹל הייתי לפרש שיזכור זאת רק בַּלֵּב ולא בפיו, אך כְּשֶׁהוּא אוֹמֵר 'לֹא תִּשְׁכָּח', הֲרֵי שִׁכְחַת הַלֵּב אָמוּר כבר, וְהָא מָה אֲנִי מְקַיֵּם 'זָכוֹר', ודאי שצריך לזכור גם בְּפֶה, ולמדנו שיש מצות קריאה בזכירת מעשה עמלק.

שנינו במשנה: קָרְאָהּ תַּרְגּוּם לֹא יָצָא וכו'.

מבררת הגמרא: הֵיכִי דָּמֵי אופן זה, אִילֵימָא דִּכְתִיבָה מִקְרָא [–בלשון הקודש] וְקָרֵי לָהּ בלשון תַּרְגּוּם, הרי הֵיינוּ קראה עַל פֶּה שהרי התרגום שקורא אינו כתוב במגילה, וכבר שנינו שקראה על פה לא יצא. מתרצת הגמרא: לֹא צְרִיכָא, דִּכְתִיבָה תַּרְגּוּם וְקָרֵי לָהּ תַּרְגּוּם מתוך הכתב, וחידשה המשנה שאף באופן זה לא יצא כיון שלא קרא בלשון הקודש.

שנינו במשנה: אֲבָל קוֹרִין אוֹתָהּ לַלּוֹעֲזוּת בְּלַעַז וכו'.

מקשה הגמרא: וְהָא אָמַרְתְּ ברישא שאם קְרָאָהּ בְּכָל לָשׁוֹן לֹא יָצָא. מתרצת הגמרא: רַב וּשְׁמוּאֵל דְּאָמְרֵי תַּרְוַיְיהוּ, בסיפא מדובר בְּלַעַז יְוָונִי, שנחשב ככתב אשורית לענין שהתירו לקרוא בה.

מבררת הגמרא: הֵיכִי דָּמֵי, אִילֵימָא דִּכְתִיבָה בלשון אַשּׁוּרִית וְקָרֵי לָהּ בלשון יְוָונִית, הרי הֵיינוּ עַל פֶּה, וכבר שנינו שלא יצא, ומדוע צריך לומר שוב דין זה. משיבה הגמרא: אָמַר רַבִּי אַחָא אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר, מדובר כְּשֶׁכְּתוּבָה בְּלַעַז יְוָונִית וקורא מתוכה ככתבה.

מאמר נוסף של רבי אחא בשם רבי אלעזר: וְאָמַר רַבִּי אַחָא אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר, מִנַּיִן שֶׁקָּרָאוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְיַעֲקֹב אֵל', שֶׁנֶּאֱמַר (בראשית לג ב) 'וַיִּקְרָא לוֹ אֵל אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל', כלומר שאלהי ישראל קרא ליעקב 'אל', דְּאִי סָלְקָא דַּעְתָּךְ שלְמַזְבֵּחַ קָרָא לֵיהּ יַעֲקֹב 'אֵל אלהי ישראל', הרי 'וַיִּקְרָא לוֹ יַעֲקֹב' מֵיבָּעֵי לֵיהּ לכתוב, שהרי יש לפרש מי קרא, אֶלָּא ודאי יש לפרש 'וַיִּקְרָא לוֹ' לְיַעֲקֹב 'אֵל', וּמִי הוא זה שקָרָאוֹ אֵל, 'אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל'.

הגמרא חוזרת לדברי רב ושמואל שהעמידו את המשנה שהתירה לקרוא בלשון לעז, בלעז יוונית. מקשה הגמרא: מֵיתִיבִי, שנינו בברייתא, קְרָאָהּ למגילה בלשון גִּיפְּטִית או עִבְרִית או עֵילָמִית או מָדִית או יְוָונִית, לֹא יָצָא. ומבואר שלשון יוונית שוה לכל לשון שהקורא בהם לא יצא. מתרצת הגמרא: הָא – מה ששנינו במשנה שהוא קורא ללועזות בלעז, לֹא דְּמֵיָא אֶלָּא לְהָא – לדין אחר שבברייתא, קראה בלשון גִּיפְּטִית לְגִיפְּטִים או עִבְרִית לְעִבְרִים או עֵילָמִית לְעֵילָמִים או יְוָונִית לִיוָונִים, יָצָא, ואף המשנה לא התירה לקרוא אלא בלשון שמבינות כמו שכתוב 'ללועזות בלעז'. מקשה הגמרא: אִי הָכִי, רַב וּשְׁמוּאֵל אַמַּאי מוֹקְמֵי לָהּ לְמַתְנִיתִין בְּלַעַז יְוָונִית בלבד, לוֹקְמָהּ בְּכָל לַעַז, שהרי הברייתא לא חילקה בין לשון יווני לשאר הלשונות.

מבארת הגמרא: באמת דברי רב ושמואל לא נאמרו כלל על המשנה [אֶלָּא מַתְנִיתִין סברה כְּבָרַיְיתָא שקורא לכל איש בלשונו, וזהו מה ששנינו 'קוראים אותה ללועזות בלעז' היינו לכל אחד בלעז שלו], וְכִי אִיתְּמַר דברי הרב דְּרַב וּשְׁמוּאֵל במעלת לשון יוונית, בָּעְלְמָא אִיתְּמַר, ולא על המשנה. וכך נאמר, רַב וּשְׁמוּאֵל דְּאָמְרֵי תַּרְוַיְיהוּ, קריאה בלַעַז יְוָונִי לְכַל כָּשֵׁר, ואף למי שאינו מבין.

מקשה הגמרא על דבריהם: וְהָא קָתָנֵי בברייתא, יְוָונִית לִיוָונִים, ומשמע שדווקא ליוונים אין – אבן הוא קורא ביוונית, אך לְכוּתֵי עָלְמָא לֹא. מתרצת הגמרא: אֵינָהוּ – רב ושמואל דְּאָמְרוּ כְּרַבָּן

המשך בעמוד קנד

שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל, דִּתְנַן בְּמִשְׁנָה (לעיל ח:), רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר, אַף סְפָרִים – סִפְרֵי תּוֹרָה לֹא הִתִּירוּ שֶׁיִּכָּתְבוּ בְּכל לְשׁוֹן מִלְבַד אַשּׁוּרִית אֶלָּא בִּלְשׁוֹן יְוָונִית בִּלְבַד, וְהוּא הַדִּין לְמְגִילָה, שֶׁאַף הִיא נִקְרֵאת בִּלְשׁוֹן יְוונִית אַף לְמִי שֶׁאֵינוֹ מֵבִין לְשׁוֹן זוֹ.

שׁוֹאֶלֶת הַגְּמָרָא: וְלִימְרוּ בְּקִיצּוּר הֲלָכָה כְּרַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל. מִתְּרֶצֶת הַגְּמָרָא: אִי אָמְרֵי הֲלָכָה כְּרַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל, הָוֶה אָמִינָא, הָנֵי מִילֵּי – שֶׁהִכְשִׁיר רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל לְשׁוֹן יְוונִית לְכל, רַק בְּשֶׁאֵר סְפָרִים, אֲבָל מְגִילָּה דִּכְתִיב בָּהּ (אסתר ט כט) 'כִּכְתָבָם' וְהֵיינוּ בִּלְשׁוֹן הַקּוֹדֶשׁ, אֵימָא לֹא – שֶׁבִּלְשׁוֹן יְוונִית לֹא יָצָא, קָא מַשְׁמַע לָן שֶׁלִּשְׁוֹן יְוונִית לֹא נִתְמְעֲטָה מִפְּסוּק זֶה בְּיוֹן שֶׁדִּינָהּ בִּלְשׁוֹן אַשּׁוּרִית.

שׁנִינוּ בְּמִשְׁנָה: וְהַלּוֹעֵז שֶׁשָּׁמַע אַשּׁוּרִית יָצָא וְכוּ'.

מִקְשָׁה הַגְּמָרָא: וְהָא הִלּוּעֵז לֹא יָדַע מַאי קָאָמַר, וְכֵיצַד יָצָא. מְשִׁיבָה הַגְּמָרָא: מִידֵּי דַּהֲוָה אֲנָשִׁים וְעַמֵּי הָאָרֶץ שֶׁיּוֹצְאִים בִּשְׁמִיעַת לְשׁוֹן הַקּוֹדֶשׁ אַף שֶׁאֵינָם מְבִינִים פֵּירוּשָׁהּ.

תְּמִיהָה עַל קוּשְׁיַית הַגְּמָרָא: מַתְקִיף לָהּ רָבִינָא, מַה הַקּוּשְׁיָא, אֶטּוּ אֲפִילּוּ אֲנָן תַּלְמִידֵי הַחֲכָמִים הַבְּקִיאִים בְּפֵירוּשׁ רוֹב פְּסוּקֵי הַמְּגִילָּה, 'הָאַחַשְׁתָּרָנִים בְּנֵי הָרַמָּכִים' מִי יָדְעִינַן פֵּירוּשׁוֹ. אֶלָּא וּדְאִי הַטַּעַם שֶׁאָנוּ יוֹצְאִים בְּקְרִיאָתן אַף שֶׁאֵין אָנוּ מְבִינִים, מִשּׁוּם שֶׁיֵּשׁ בְּכך מִצְוַת קְרִיאָה וּפִרְסוּמֵי נִיסָּא, דְּהֵיינוּ שֶׁמִּתּוֹךְ שֶׁאָנוּ מְבִינִים אֶת הָעִנְיָנִים שֶׁבַּמְּגִילָּה, יֵשׁ בְּכך פִּירסוּם לָנס, הָכָא נַמִּי בְּאִלּוּ שֶׁאֵינוֹ מְבִינִים כְּלל פֵּירוּשׁ הַמְּגִילָּה, יֵשׁ מִצְוַת קְרִיאָה וּפִרְסוּמֵי נִיסָּא עַל יְדֵי שֶׁיִּשְׁאֲלוּ אֶת הַשּׁוֹמְעִים וְיִגִּידוּ לָהֶם אֶת עִנְיַן הַנֵּס.

שׁנִינוּ בְּמִשְׁנָה: קְרָאָהּ סִירוּגִין יָצָא וְכוּ'. מַסְפֶּרֶת הַגְּמָרָא: לֹא הָוּוּ יָדְעֵי רַבָּנָן תַּלְמִידֵי רַבִּינוּ הַקָּדוֹשׁ, מַאי 'סִירוּגִין', עַד שֶׁשָּׁמְעוּהָ לְאַמְּתָא [–שפחה] דְּרַבִּי רַבִּי, דְּקָאָמְרָה לְהוּ לְרַבָּנָן דְּהָווּ עָיְילִי פִּסְקֵי פִּסְקֵי לְבֵי רַבִּי – שֶׁהָיוּ נִכְנָסִים בְּהַפְסָקוֹת בֵּין חֲבוּרָה לַחֲבוּרָה לְבֵית רַבִּי וְלֹא כּוּלָּם יַחַד, 'עַד מָתַי אַתֶּם נִכְנָסִין סִירוּגִין סִירוּגִין', וְהֵבִינוּ מִדְּבְרֵיהָ שֶׁסִּירוּגִין' הַיְינוּ חֲלָקִים. וְכוּוֹנַת הַמִּשְׁנָה 'קְרָאהּ סִירוּגִין', שֶׁקָּרָא חֵלֶק מִן הַמְּגִילָּה וְשָׁהָה, וְשׁוּב קָרָא חֵלֶק נוֹסָף וְשָׁהָה.

הַגְּמָרָא מַסְפֶּרֶת כַּמָּה מַעֲשִׂים דּוֹמִים: לֹא הָוּוּ יָדְעֵי רַבָּנָן מַאי – מַהוּ הַיֵּרֶק 'חֲלוּגְלוּגוֹת' הַשָּׁנוּי בְּמִשְׁנָה וּבְבְרַייתָא בְּכַמָּה מְקוֹמוֹת, עַד שֶׁשָּׁמְעוּהָ לְאַמְּתָא דְּרַבִּי רַבִּי, דְּאָמְרָה לֵיהּ לְהָהוּא גַּבְרָא דְּהָוָה קָא מְכַבֵּד פַּרְפְּחֵינֵי – שֶׁפִּיזֵר יְרָקוֹת שֶׁשָּׁמֵם 'פַּרְפְּחִינֵי', 'עַד מָתַי אַתָּה מְפַזֵּר חֲלוּגְלוּגָךְ', וְהֵבִינוּ שֶׁחֲלוּגְלוּגוֹת הֵם פַּרְפְּחִינֵי. וְכן לֹא הָוּוּ יָדְעֵי רַבָּנָן מַאי 'סַלְסְלָה וּתְרוֹמֶמֶךָּ' (משלי ד ח), מַהוּ 'סַלְסְלָה', עַד שֶׁשָּׁמְעוּהָ לְאַמְּתָא דְּרַבִּי רַבִּי, דְּהָוָות אָמְרָה לְהָהוּא גַּבְרָא דְּהָוָה מְהַפֵּךְ בְּמְזַוֵּיהּ – שֶׁהִיפֵּךְ בְּשִׂעָרוֹ לַייפּוֹת עַצְמוֹ, (אָמְרָה לֵיהּ) 'עַד מָתַי אַתָּה מְסַלְסֵל בְּשַׂעֲרֶךָ', וְהֵבִינוּ שֶׁסַּלְסוּל הוּא חִיפּוּשׂ וְהִיפּוּך, וְכוּוֹנַת הַפָּסוּק הוּא שֶׁתִּתְחַפֵּשׂ וְתִתְהַפֵּךְ בְּמִטְמוֹנִיּוֹת הַתּוֹרָה וְהִיא תְּרוֹמְמֶךָּ. וְעוֹד לֹא הָוּוּ יָדְעֵי רַבָּנָן מַאי 'חִשַּׁלְתִּי עַל ה' יְחַבְּךְ' (תהלים נה כג), דְּהֵיינוּ מֵהוּ 'יְחַבֵּר', וְאָמַר רַבָּה בַּר בַּר חָנָה, זִימְנָא חֲדָא הֲוָה אָזֵילְנָא בַּהֲדֵי הַהוּא טַיָּיעָא – הֶלְכְתִּי בְּדֶרֶךְ עִם סוֹחֵר עֲרָבִי, וְקָא דָּרֵינָא טוּנָא – וְנִשְׁאתִי מִשָּׂא, וְאָמַר לִי, 'שְׁקוֹל יָהֲבִיךְ וּשְׁדֵי אַגַּבְלָאֵי' – טוֹל מִשְׂאֲךָ וְהַשְׁלִיכוֹ עַל גְּמַלִּי, וְהִבְנְתִי שֶׁפֵּירוּשׁ 'יְחַבֵּר' הוּא מִשָּׂאךָ, וְכוּוֹנַת דָּוִד לוֹמַר 'הַשְׁלֵךְ מִשָּׂאךָ עַל ה'. וְכן לֹא הָוּוּ יָדְעֵי רַבָּנָן מַאי 'וְטַאטֵאתִיהָ בְּמַטְאֲטֵא הַשְׁמֵד' (ישעיה יד כג), מַהוּ 'מַטְאטֵא', עַד שֶׁשָּׁמְעוּהָ לְאַמְּתָא דְּרַבִּי רַבִּי, דַּהֲוָות אָמְרָה לַחֲבֶרְתָּהּ 'שְׁקוֹלִי מַאטֵיתָא וְטַאטֵי בֵּיתָא' – טְלִי מִטְאטֶא וְכַבְּדִי הַבַּיִת, וְהֵבִינוּ שֶׁמִּטְאטֶא הוּא כְּלִי שֶׁמְּכַבְּדִים עִמּוֹ אֶת הַבַּיִת מֵאָבָק וְלִכְלוּךְ, וְכוּוֹנַת הַנְּבִיא לְהִתְנַבֵּא שֶׁבְּבבל תִּהְא נְקִיָּה מֵאֲנָשִׁיהָ וְרְכוּשָׁהּ וּמִכּל דָּבָר.

הַגְּמָרָא חוֹזֶרֶת לְדִבְרֵי הַמִּשְׁנָה שֶׁקָּרָאהּ סִירוּגִין יָצָא, וּמְבִיאָה בְּרַייתָא בְּדִין זֶה: תָּנוּ רַבָּנָן, קְרָאהּ סֵירוּגִין יָצָא.

קרֵאה סִירוּסִין – למפרע לֹא יָצָא. רַבִּי מוֹנָא אוֹמֵר מִשּׁוּם רַבִּי יְהוּדָה, אַף בְּסִירוּגִין אִם שָׁהָה בֵּהַפְסֵקָתוֹ כְּדֵי לִגְמוֹר אֶת כּוּלָּהּ לֹא יצא, וְחוֹזֵר לָרֹאשׁ הַמְּגִילָה. אָמַר רַב יוֹסֵף, הֲלָכָה כְּרַבִּי מוֹנָא שֶׁאָמַר מִשּׁוּם רַבִּי יְהוּדָה.

הַשִּׁיעוּר של 'שֶׁהֵה כְּדֵי לִגְמוֹר אֶת כּוּלָּהּ' שִׁיעוּרוֹ ששהה כְּדֵי קְרִיאַת הַמְּגִילָה הָאֵם 'כְּדֵי לִגְמוֹר אֶת כּוּלָּהּ' שִׁיעוּרוֹ ששהה כְּדֵי קְרִיאַת הַמְּגִילָה מֵהֵיכָא דְּקָאֵי – מֵהַמָּקוֹם שֶׁעוֹמֵד בּוֹ וְעַד לְסֵיפָא, אוֹ דִּלְמָא שִׁיעוּרוֹ הוּא ששהה כְּדֵי קְרִיאָתהּ מֵרֵישָׁא לְסֵיפָא, וְאֵין חִילּוּק הֵיכָן עוֹמֵד בה. אָמַר לֵיהּ רב יוסף, בּוֹדְאֵי הַשִּׁיעוּר הוּא מֵרֵישָׁא לְסֵיפָא, דְּאִם כֵּן שֶׁהַשִּׁיעוּר משתנה לִפְנֵי הַמָּקוֹם שֶׁעוֹמֵד בּוֹ הֲרֵי נִמְצָא שֶׁנִּתַּתָּ דְּבָרֶיךָ לְשִׁעוּרִין של כל קורא וקורא, וְאֵין זוֹ דַּרְכּם של חֲכָמִים, שֶׁקִּבְּעוּ בְּדִינֵיהֶם שִׁיעוּר קָבוּעַ.

מְחֻלּוֹקֶת בְּפסק הֲהִלָּכָה בְּזֹאת: אָמַר רַבִּי אַבָּא אָמַר רַבִּי יִרְמְיָה בַּר אַבָּא אָמַר רַב, הֲלָכָה כְּרַבִּי מוֹנָא שאם שֶׁהֵה כְּדֵי לִגְמוֹר אֶת כּוּלָּהּ חוֹזֵר לראש. וּשְׁמוּאֵל אָמַר, אֵין הֲלָכָה כְּרַבִּי מוֹנָא. בְּסוּרָא מַתְנוּ מָתְנֵי הָכִי, שרבי אבא בשם רבי ירמיה בר אבא הביא המחלוקת. אולם בְּפוּמְבְּדִיתָא מַתְנוּ הָכִי, אָמַר רַב בַּהֲנָא אָמַר רַב, הֲלָכָה כְּרַבִּי מוֹנָא. וּשְׁמוּאֵל אָמַר, אֵין הֲלָכָה כְּרַבִּי מוֹנָא. כלומר שאת המחלוקת הביא רב כהנא. רַב בִּיבִי מַתְנֵי אִיפְּכָא, רַב אָמַר אֵין הֲלָכָה כְּרַבִּי מוֹנָא, וּשְׁמוּאֵל אָמַר הֲלָכָה כְּרַבִּי מוֹנָא.

רב יוסף מוכיח כרב ביבי: אָמַר רַב יוֹסֵף, נָקוֹט דְּרַב בִּיבִי בְּיָדָךְ, שהרי מצינו דְּשָׁמוּאֵל הוּא דְּחָיֵישׁ לִיחִידָאָה המחמיר, גם במקום שרבים חולקים עליו להקל. דִּתְנַן שׁוֹמֶרֶת – המצפה לְיָבָם שייבמה, שֶׁקִּדֵּשׁ אָחִיו של המת אֶת אֲחוֹתָהּ אחרי שנפלה לפניו לייבום, מִשּׁוּם רַבִּי יְהוּדָה בֶּן בְּתֵירָה אוֹמְרִים לוֹ בית דין למקדש, הֲמֻתָּן ואל תישא את אחותה, עַד שֶׁיַּעֲשֶׂה בה אָחִיךָ הַגָּדוֹל מַעֲשֶׂה יבום או חליצה, כיון שיש לה זיקת נישואין לאחים, ואחותה אסורה עליהם כאחות אשה עד יבום או חליצת אחד האחים, שאז נפקעה זיקתה משאר האחים ומותרים בקרובותיה. וחכמים חלקו וסברו, שמאחר ששני אחים הם, אין זיקתה חשובה לאסור את אחותה עליהם. וְאָמַר שְׁמוּאֵל, הֲלָכָה כְּרַבִּי יְהוּדָה בֶּן בְּתֵירָה. ומבואר ששמואל חושש לדעת יחיד המחמיר כנגד דעת חכמים המקילים. ולכן מסתבר כדעת רב ביבי, שאף בסוגייתנו פסק שמואל לחומרא כדעת רבי מונא, שאם שהה כדי לגמור את כולה חוזר לראש.

ברייתא בענין קריאת מגילה שחסרות בה תיבות: תָּנוּ רַבָּנָן, מגילה שֶׁהִשְׁמִיט בָּהּ הַסּוֹפֵר אוֹתִיּוֹת אוֹ פְּסוּקִין, וְקָרָאָן הַקּוֹרֵא בעל פה, בְּמְהוּרְגָּמָן הַמְתֻרְגָּם – על פה, והיינו שהמתורגמן רגיל להוסיף דברים שאינם כתובים כדי לברר טעם הפסוק, יָצָא.

מקשה הגמרא: מֵיתִיבִי, שנינו בברייתא, מגילה שֶׁחִיו בָּהּ אוֹתִיּוֹת מְטוּשְׁטָשׁוֹת אוֹ מְקוֹרָעוֹת, אִם רְשׁוּמָן נִיכָּר, כְּשֵׁרָה, וְאִם לָאו אֵפוּלָה, משום שנחשבות כמחוקות והמגילה חסרה. ומבואר שמגילה שחסרות בה אותיות פסולה, ושלא כמבואר בברייתא הקודמת. מתרצת הגמרא: לֹא קַשְׁיָא, הָא – הברייתא השניה שפסלה את המגילה דיברה בִּכְתוּבָה – שכל אותיות המגילה מטושטשות וקרועות, וְהָא – הברייתא הראשונה דיברה כשהשמיט הסופר אותיות או פסוקים רק בְּמַקָּצָתָהּ, ולכן כשרה.

דינים נוספים בענין השמטת תיבות: תָּנוּ רַבָּנָן בברייתא, הַשְּׁמִיט בָּהּ הַקּוֹרֵא פָּסוּק אֶחָד, לֹא יאמַר בלבו 'אֶקְרָא אֶת המגילה כְּתוּלָּהּ עד סופה, וְאַחַר כָּךְ אֶקְרָא אוֹתוֹ פָּסוּק להשלימו', שזה קורא למפרע, אֶלָּא חוזר וְקוֹרֵא מֵאוֹתוֹ פָּסוּק ששכח וְאֵילָךְ עד סוף המגילה. וכן הַנִּכְנָס לְבֵית הַכְּנֶסֶת בפורים, וּמָצָא צִבּוּר שֶׁכִּבֵּר קָרְאוּ חֲצִיָּהּ של המגילה, לֹא יאמַר 'אֶקְרָא תחילה חֲצִיָּהּ השני עִם הַצִּבּוּר, וְאַחַר כָּךְ אֶקְרָא לעצמי את חֲצִיָּהּ הראשון', אֶלָּא קוֹרֵא אוֹתָהּ מֵהַתְּחִלָּתָהּ וְעַד סוֹפָהּ לפי הסדר.

שנינו במשנה: קראה וכו' וּמַתְנַמְנֵם יָצָא וכו'.

מבררת הגמרא: הֵיכִי דָּמֵי מִתְנַמְנֵם. משיבה הגמרא: אָמַר רַב אַשִׁי, נִים וְלֹא נִים – ישן ואינו ישן לגמרי, תִּיר וְלֹא תִּיר – ער ואינו ער לגמרי, דְּקָרוּ לֵיהּ וְעָנֵי – שכשמדברים אליו שומע ומשיב, וְאוּלם לֹא יָדַע לְאַהֲדוּרֵי מִכָּרָא אם נשאל דבר הטעון מחשבה והבנת הלב, וְאוּלם כִּי מַדְכְּרוּ לֵיהּ את הסברא מִידְכַּר ששמעה.

שנינו במשנה: הַיָּה קורא כדי לגמור את כולה חוזר וקורא וכו'. מבוארת מגילת אסתר ב ה, וַאֲפִילּוּ לְמַאן דְּאָמַר שדי לקרוא מֵ'אִישׁ יְהוּדִי' ואילך, מודה שצְּרִיכָה שֶׁתְּהֵא כְּתוּבָה כּוּלָּהּ. ואם קרא מתוך מגילה שאין כתובה כולה לא יצא. ואם כן עדיין יש לבאר באיזה אופן מדובר הדין ששנינו במשנה שהכותבה יצא.

משיבה הגמרא: אֶלָּא מדובר דְּמַנְחָה מְגִילָּה אחרת בשרה קַמֵּיהּ, וְקָרֵי לָהּ מִינַּהּ פְּסוּקָא פְּסוּקָא, וְכָתַב לָהּ – ומעתיקה במגילה שכותב עתה, וכיון שקורא ממגילה כשרה יצא.

ראיה מכך לדינו של רבי יוחנן: לֵימָא מְסַיַּע לֵיהּ לְרַבָּה בַּר בַּר חָנָה, דְּאָמַר רַבָּה בַּר בַּר חָנָה אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, הכותב ספר תורה אָסוּר לוֹ לְכָתּוֹב אַף אוֹת אַחַת בעל פה מזכרונו שֶׁלֹּא מִן הַכְּתָב – שלא מתוך ספר תורה אחר הכתוב כבר, שמא יקרה לו טעות בפיו ויכתבנו. וכיון שהעמדנו את המשנה שמדובר בשכותב מתוך מגילה אחרת, כל שכן בספר תורה דאורייתא, שכותבו דווקא מתוך ספר תורה אחר ולא בעל פה מזכרונו.

דוחה הגמרא: דִּלְמָא מה שהעמדנו שכתב מתוך מגילה אחרת היינו משום דְּאִתַּרְמֵי לֵיהּ אִתַּרְמוּיֵי – שנזדמנה לפניו מגילה והעתיק ממנה, והמשנה באה לחדש שבאופן כזה אם כיון לבו לצאת בקריאה זו יצא.

הגמרא דנה בהלכה זו שיש לכתוב רק מתוך הכתב: גּוּפָא, אָמַר רַבָּה בַּר בַּר חָנָה אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, אָסוּר לִכְתּוֹב אַף אוֹת אַחַת שֶׁלֹּא מִן הַכָּתָב. מקשה הגמרא: מֵיתִיבִי, שנינו בברייתא, אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן אֶלְעָזָר, מַעֲשֶׂה בְּרַבִּי מֵאִיר שֶׁהָלַךְ לְעַבֵּר את השָׁנָה בְּעַכְּוָא [–שם מקום], והגיע יום הפורים, וְלֹא הָיָה שָׁם מְגִילָּה לקיים מצות קריאת המגילה, וְכָתְבָהּ מִלִּבּוֹ – מזכרונו בעל פה וְקָרָאָהּ. ומבואר שמותר לכתוב מגילה שלא מן הכתב. מתרצת הגמרא: אָמַר רַבִּי אַבָּהוּ, לעולם אסור לכתוב בעל פה, וּשַׁאנִי רַבִּי מֵאִיר שלו הותר לכותבה בעל פה, משום דְּמִיקַּיֵּים בֵּיהּ הפסוק (משלי ד כה) 'יְעַפְעֲפֶיךָ יַיְשִׁרוּ נֶגְדֶּךָ', ודורשים ש'עפעפיך' היינו התורה [כדלהלן] תהיה ישרה וברורה לנגד עיניך, וכיון שזה נתקיים ברבי מאיר, לכן אף שכתב בעל פה נחשב שכתב מתוך הכתב.

הגמרא מבארת דרשה זו: אָמַר לֵיהּ רָמֵי בַּר חָמָא לְרַבִּי יִרְמְיָה מַדְּפָתֵי, מַאי 'יְעַפְעֲפֶיךָ יַיְשִׁרוּ נֶגְדֶּךָ'. אָמַר לוֹ, 'עפעפיך' אֵלּוּ דִּבְרֵי תּוֹרָה, דִּכְתִיב בְּהוּ (שם כג ה) 'הַתַּעְיף עֵינֶיךָ בּוֹ וְאֵינֶנּוּ', כלומר אם תכפול [–תסגור] עיניך ממנה, תשתכח ממך כהרף עין, שבקלות אדם שוכחה. וַאֲפִילּוּ הָכִי שקשה לזכור את דברי התורה, מִיּוּשָּׁרִין – ברורים ומסודרים הֵן אֵצֶל רַבִּי מֵאִיר עד שזכרם בעל פה.

הגמרא מביאה מעשה המוכיח שאין להתיר לכתוב בעל פה כלל: רַב חִסְדָּא אַשְׁכְּחֵיהּ לְרַב חֲנַנְאֵל דַּהֲוָה כָּתַב סְפָרִים של תורה נביאים וכתובים שֶׁלֹּא מִן הַכְּתָב. אָמַר לֵיהּ רב חסדא, אמנם רְאוּיָה כָּל הַתּוֹרָה כּוּלָּהּ לִיכָּתֵב עַל פִּיךָ, שהרי חכם גדול ובקי בתורה הינך, אֶלָּא שִׁכְחָךְ אֲמָרוּ חֲכָמִים, אָסוּר לִכְתּוֹב אַף אוֹת אַחַת שֶׁלֹּא מִן הַכְּתָב. מוכיחה הגמרא: מִדְּקָאָמַר לו 'כָּל הַתּוֹרָה כּוּלָּהּ רְאוּיָה שֶׁתִּכָּתֵב עַל פִּיךָ', מִכְּלָל דְּדִבְרֵי התורה מְיוּשָּׁרִין הֵן אֵצְלוֹ, ואף על פי כן אסר לו רב חסדא לכתוב שלא מתוך הכתב. וקשה, וְהָא רַבִּי מֵאִיר כָּתַב שלא מן הכתב באופן זה. מתרצת הגמרא: אכן אין לכתוב אף כשאדם זוכר בעל פה, אך שְׁעַת הַדְּחַק שַׁאנִי שמותר באופן זה, ולכן הותר לרבי מאיר, כיון שהיתה אצלו שעת הדחק, שלא היתה לו מגילה אחרת לקרוא בה.

הדין בזה בכתיבת תפילין ומזוזות: אַבָּיֵי שָׁרֵא [–התיר] לְדַבֵּי רַב חָנָה שכתב ומכר תפילין, לְמִיכְתַּב תְּפִלִּין וּמְזוּזוֹת שֶׁלֹּא מִן הַכְּתָב.

המשך בעמוד פא

מבררת הגמרא: **כְּמַאן** – כאיזה תנא התיר זאת. משיבה הגמרא: **כִּי הַאי תַּנָּא, דְּתַנְיָא** בברייתא, **רַבִּי יִרְמְיָה אוֹמֵר מְשׁוּם רַבֵּינוּ** [–רבין], **תְּפִלִּין וּמְזוּזוֹת נִכְתָּבוֹת שֶׁלֹּא מִן הַכָּתָב, וְאֵין צְרִיכוֹת שְׂרָטוּט** של שורות על הקלף, אלא ניתן לכותבם על קלף חלק.

הגמרא מבארת ההלכה בזה: **וְהִלְכָתָא** למשה מסיני, **שְׁתְּפִלִּין** אכן **אֵין צְרִיכִין שְׂרָטוּט**, אולם **מְזוּזוֹת, צְרִיכִין שְׂרָטוּט**. אמנם **אִידִי וְאִידִי** – תפילין ומזוזות **נִכְתָּבוֹת שֶׁלֹּא מִן הַכָּתָב**. מבארת הגמרא: **מַאי טַעֲמָא** שחלוקות תפילין ומזוזות מספר תורה בדין זה, משום שתפילין ומזוזות **מְיֻגָּרָם גְּרִיסִין** – שגורות בפי כולם, ואין חשש שיטעו בכתיבתם אף אם כותבים בעל פה, שלא כבספר תורה. שנינו במשנה: **הָיְתָה כָּתוּבָה בְּסַם** ובסיקרא ובקומוס ובקנקנתום על הנייר ועל הדפתרא **לֹא יצא בו'**.

הגמרא מבארת פירוש דברים אלו: **סַם** הוא מין הנקרא **סַמָּא**. **סִקְרָא, אָמַר רַבָּה בַּר בַּר חָנָה, סִקְרְתָּא** [–צבע אדום לתריסים] **שְׁמָהּ**. **קוֹמוּס** הוא **קוֹמָא** – שרף אילן, וממחים אותו במים וצובעים בו.